

STOPITE KORAK NAPREJ, ČE IMATE RADI ČOKOLADO

IZ PRIROČNIKA ZA DELAVNICO GRENKI OKUS ČOKOLADE

- Cilji:**
- Učenci razmislijo o svojem odnosu do dela.
 - Učenci se postavijo v vlogo otrok, ki delajo na različnih koncih sveta.
 - Učenci iz besedila podoživijo zgodbe otrok po svetu in opišejo različne oblike otroškega dela.
 - Učenci predstavijo nekaj razlogov za otroško delo in opišejo njegov vpliv na otroke, njihove družine in celotno družbo.
 - Učenci ocenijo neenakost možnosti v svetu.

Povezave z učnim načrtom: geografija, sociologija, državljanska in domovinska vzgoja ter etika

Starost: 10+

Trajanje: 45 minut

Število sodelujočih: najmanj 10

Učni pripomočki:

- kartice z opisom vlog/zgodbe o otrocih, ki delajo (ena za vsakega) (*Priloga 1*)
- CD-predvajalnik s CD-jem s sproščujočo glasbo.

Opomba: Delavnico je možno izvesti tudi z manj vlogami.

Postopek

- Z učenci prediskutirajte, kaj so v svojem življenju že delali. Njihove odgovore lahko zapišete na tablo. Najprej ne določite, kaj naj razumejo pod izrazom 'delo'. To prepustite njim.
- Potem ko svoja dela naštejejo, jih vprašajte, zakaj so opravljali ta dela. Najverjetneje bodo odgovorili, da zaradi nagrade/denarja/zasluzka. Vprašajte jih, ali je morda obstajal še kakšen razlog. Verjetno so bili drugače motivirani takrat, ko so pomagali prijateljem, kot pa takrat, ko so delali domačo nalogo. Vprašanja zastavljajte glede na starost učencev in čas, ki vam je na voljo: Ste ta dela radi opravljali? Ste se zaradi opravljenega dela počutili dobro? Ste bili kdaj primorani delati ali ste morali delati neprostoovoljno? Je za ljudi vaše starosti drugod po svetu običajno, da delajo? Zakaj?
- Bi raje delali ali se učili?
- Ustvarite mirno ozračje. Učencem povejte, da si bodo skušali predstavljati, kako je biti otrok, ki mora delati.
- Vsem izročite karto z napisano vlogo/zgodbo. Naročite jim, naj vsebino ohranijo zase in karte nikomur ne kažejo, ampak naj se preprosto udobno namestijo in preberejo vsebino karte.
- Potem jim naročite, naj se poskušajo vživeti v svojo novo vlogo. Predvajajte tiho glasbo ali pa učencem preprosto naročite, naj bodo mirni. Naročite jim, naj zaprejo oči, razen če jim je ob tem neprijetno. Da bi bolje razumeli, kakšna so življenja otrok v zgodbah, učencem, ko se ti vživljajo v zgodbe, zastavljajte vprašanja. Po vsakem vprašanju napravite premor, da si lahko sami ustvarijo lastno sliko o sebi in svojem življenju (poudarite, da si morajo zamisliti položaj otroka na karti in da naj se postavijo v kožo tega otroka. Naj si ne predstavljajo pogojev, v katerih živijo sami, temveč le tiste, v katerih živi ta otrok).
- Vzorčna vprašanja: V kakšni hiši živite? Kakšna je vaša družina? Kakšno službo imajo vaši starši? Koliko zaslužite? Je to veliko ali malo? Kaj počnete v prostem času? Imate kaj prostega časa? Kaj počnete med počitnicami? Kaj vas zanima? Česa se bojite? Kaj vas spravlja v dobro voljo.

ZBIRANJE IDEJ / 5 min.

MOTIVACIJA / 5-10 min.

- Potem ko preberete vsa vprašanja, naročite učencem, da počasi odprejo oči in v ravni črti stojijo drug ob drugem (kot na štartni liniji). Vsi naj bodo tiho.
- Učencem povejte, da boste prebrali izjave, ki opisujejo različne situacije ali dogodke. Vsakič ko se z izjavo strinjajo, naj napravijo korak naprej. Če se ne strinjajo, naj ostanejo pri miru.
- Počasi preberite posamezne izjave. Med njimi napravite premor in vsem namenite dovolj časa, da se odločijo, napravijo korak naprej, se razgledajo in primerjajo svoj položaj z drugimi.
- Seznam izjav/situacij (lahko jih izberete toliko, kot jih potrebujete, odvisno od situacije in prostora, ki vam je na voljo):
 - *Vaša družina ni nikoli zašla v resne finančne težave.*
 - *Živate v hiši skupaj s svojo družino.*
 - *Imate lastno sobo ali vsaj lastno posteljo.*
 - *Vse vaše pravice so spoštovane.*
 - *Ne bojite se, da bi vas kdo oropal ali kakor koli poškodoval.*
 - *Če je to potrebno, imate na voljo osebo, ki jo lahko prosite za pomoč ali nasvet.*
 - *Če se ne počutite dobro, lahko ostanete doma ali obiščete zdravnika.*
 - *Svoj prosti čas lahko preživljate s prijatelji.*
 - *Vsak dan imate dovolj hrane, tako da se vam ni treba bati lakote.*
 - *Pred vami je lepa prihodnost.*
 - *(Redno) obiskujete šolo.*
 - *Z družino in prijatelji praznujete vaše rojstne dneve.*
 - *Vsaj enkrat mesečno si lahko kupite nova oblačila.*
 - *Telesno se dobro počutite in ste zdravi.*
 - *Vsak dan najdete vsaj nekaj časa, da počnete to, kar vas zanima.*
 - *Na splošno ste zadovoljni s svojim položajem in trenutnim življenjem.*
 - *Ne bojite se prihodnosti.*
- Na koncu naročite učencem, da se razgledajo in primerjajo svoj položaj z drugimi. Potem se usedite v krog, tako da vsak vidi vsakega. Pred naslednjim pogovorom učencem namenite nekaj časa, da stopijo iz lastne vloge.

- Na vrsti sta analiza in ocena, v nadaljevanju je nekaj vzorčnih vprašanj. Najprej učence vprašajte, kako so se počutili med aktivnostjo. Nato odgovorite na vprašanja, ki jih je porodila aktivnost, in ugotovite, kaj so se iz njih naučili učenci.
 - Kako so se učenci počutili, ko so stopali naprej? In kako, ko so stali pri miru?
 - Kdaj so učenci, ki so pogosto stopali naprej, opazili, da se drugi ne pomikajo tako hitro? Kako so se počutili zaradi tega?
 - Učence, ki so igro končali pred vsemi, vprašajte, ob katerih izjavah so obstali pri miru, tiste, ki so ostali zadaj, pa, kdaj so vendarle stopili naprej.
 - Lahko učenci uganejo vloge drugih učencev?
- Zdaj lahko vsi razkrijejo svoje vloge. A pazite, da bodo povedali zgodbo, ki jo imajo na svoji karti. Naj je ne berejo, temveč povedo z lastnimi besedami; tako bodo drugi bolj prisluhnili zgodbi.
- Poskusite zastavljati vprašanja in učence pripeljati do tega, da naštejejo vzroke za položaj posameznega otroka in njegove družine ter tudi posledic. Pomembno je, da opise vlog na kartah dobro poznate. Dejavnike zapišite na tablo, uporabili jih boste lahko pri zadnjem delu aktivnosti (npr.: nizka cena fižola, dolg, nespoštovanje pravic, ni možno hoditi v šolo).
 - Se je bilo lahko ali težko postaviti v kožo drugega človeka? Kako so si učenci predstavljali otroka? Na osnovi katerih informacij so si zamislili svojo vlogo?
 - Kakšne oblike otroškega dela so bile izpostavljene med samo aktivnostjo (v kmetijstvu, tovarnah, suženjsko delo, gospodinjstva pomoč, delo v marketingu)? Na kakšen način to delo omejuje otroke in njihove družine (izobrazba, stiki z družino, delo staršev)?
 - Na kakšen način je aktivnost zrcalila resnično situacijo?
- Na koncu se lahko sklicujete na seznam različnih opravil na tabli. Kaj učenci mislijo o svojih izkušnjah z delom, potem ko so izvedeli za zgodbo v aktivnosti. Bi radi še enkrat opravili to svoje delo?.
- Čisto na koncu naj vsak pove, kar koli želi deliti s skupino. Kar koli mu pade na pamet, kar je bilo najbolj zanimivo ... ni pa jim na vsak način treba nekaj povedati. Uporabite lahko kakršen koli predmet in z njim ponazorite navidezen mikrofonski – govori le oseba z mikrofonom, vsi ostali poslušajo.

Alternativna možnost za velike skupine (več kot 15 učencev):

- Pri tej alternativni možnosti boste potrebovali dve posamezni karti/zgodbi (ali še več kopij, odvisno od števila učencev). Polovico kart zaznamujte s piko ali z drugačnim znamenjem.
- Po delu aktivnosti, pri katerem se poskušajo učenci postaviti v kožo otrok v svojih dodeljenih vlogah, učencem naročite, naj še enkrat pogledajo svojo karto. Tisti, ki imajo na njih narisano znamenje, se postavijo v črto (kot pri štartni črti). Učenci brez zaznamovane karte opazujejo. Vsi so tiho.
- Učencem povejte, da boste prebrali izjave, ki opisujejo različne situacije ali dogodke. Vsakič ko se z izjavo strinjajo, naj napravijo korak naprej. Če se ne strinjajo, ostanejo pri miru.
- Vsem povejte, da so tisti, ki stojijo, dejansko pari tistih, ki opazujejo, saj si delijo iste zgodbe/situacije. Opazovalci naj spremljajo, kdo bo stopal naprej in kdo ostajal zadaj, na podlagi tega pa bodo skušali ugotovi, kdo ima isto karto kot oni. Istočasno naj razmislijo, ali bi tudi oni sami v tej situaciji stopili naprej ali ostali pri miru. Lahko si delajo tudi zapiske.
- Pri analizi ne pozabite tudi na opazovalce – vprašajte jih, kaj si mislijo. So se strinjali s potezami svojega 'para'? Je prišlo do situacije, ko sami ne bi stopili naprej, njihov par pa je – ali pa je bilo kdaj ravno obratno? Jih je karkoli presenetilo? Kaj so opazili?
- Ob pripovedovanju zgodb naj pripovedujejo tisti opazovalci, ki bodo do tedaj bolj pasivni. Njihovi pari lahko dodajo informacije, ki se jim zdijo pomembne.

Viri:

Chatrná, Michala; Ježková, Michaela (2007): *Hořká chuť čokolády*. Manuál z cyklu Svět v nákupním košíku. Brno: Společnost pro Fair Trade.

Otroško delo

- Otroško delo zajema "vse oblike dela, ki ga opravljajo otroci, mlajši od 14 let, in vse oblike dela, ki ga opravljajo otroci, mlajši od 18 let, in škodi njihovem fizičnemu ali psihičnemu zdravju ter razvoju ter jim preprečuje, da bi obiskovali šolo, ne glede na to, ali prejema plačilo ali ne" (Svetovna organizacija za delo, 2006).
- Ni vsako delo, ki ga opravljajo otroci, sramotno in negativno. Z delom se otroci na naraven način naučijo osnovnih družbenih in drugih spretnosti. Od pogojev pa tudi od vrste in količine dela je odvisno, ali ima delo pozitivno vlogo, pomemben dejavnik pa je tudi, ali delo dopušča dovolj časa za učenje in igro.
- Leta 2004 je bilo na svetu okoli 306 milijonov otrok delavcev, starih med 5 in 17 let. To pomeni, da je takrat delal vsak sedmi otrok v tej starostni skupini. Kljub globalnemu padcu števila otrok delavcev, ki ga je nedavno zaznala statistika, pa je leta kar 126 milijonov otrok opravljalo nevarna dela, ki so ogrožala njihovo zdravje in varnosti.
- Večina teh otrok dela v kmetijstvu (70 %), sledijo pa predelava hrane, prodaja, transport, hoteli in restavracije. Drugi otroci delajo na ulicah ali pa so vpleteni v protizakonite aktivnosti. Problem otroškega dela najbolj zadeva Azijo, kjer mora delati 61 % otrok, sledita Afrika in Latinska Amerika, medtem ko je najmanj problematična celina Evropa.
- Kot vzrok za otroško delo se največkrat navaja revščina. A za otroško delo kriviti revščino (in jo celo upoštevati kot edini razlog) je močno prenačljeno. Revščina in otroško delo skupaj tvorita začaran krog in enega ni mogoče razumeti – kaj šele odpraviti! – brez drugega. Otroško delo dejansko ni le razširjena posledica revščine, temveč jo pogosto tudi pomaga širiti – otroško delo ni rešitev, kot je morda videti na prvi pogled. Družine otrok delavcev pogosto trdijo, da njihovi otroci morajo delati, četudi njim samim to ni všeč, saj je njihov prihodek edini način, da lahko vzdržujejo bolne starše ali mlajše brate ali sestre. Čeprav ni mogoče oporekati temu, da družina kratkoročno pridobi nekaj dodatnih finančnih sredstev, je otroško delo na dolgi rok prav eden od vzrokov za revščino. Otroško delo je cenejše, saj se otroci težje zaščitijo pred zlorabami in izjemno nizkimi plačami. Objektivno so pri delu tudi manj učinkoviti, tako da prejmejo manj denarja, poleg tega pa ustvarjajo tudi večjo konkurenco in močan pritisk na plače na celotnem trgu dela, tako da otroško delo prinaša posledice za celotno družbo.

Viri:

NaZemi (2007): *Bitter Taste of Chocolate, priročnik iz serije World in a Shopping Cart*. Brno: NaZemi.

Na Zemi (2010): *World in a Shopping Cart. Študija o učinkih potrošnje na države v razvoju*. Brno: NaZemi.

ILO (1999): R190 Worst Forms of Child Labour Recommendation. [Na spletu] Dostopno na: http://www.publihealthreports.org/userfiles/120_6/120594.pdf (Dostop: 13. 8. 2007).

ILO (2006): *The end of child labour: Within reach*. [Na spletu] Dostopno na <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc95/pdf/rep-i-b.pdf> (Dostop: 13. 10. 2012).

Sunmankar, 6 let, Gana

Tvoja družina, ki ima v lasti nasad kakava, je pred nekaj meseci morala sprejeti težko odločitev. Lahko bi bodisi šel v šolo v upanju na boljše življenje v prihodnosti bodisi ostal doma in pomagal na kmetiji. Tvoja družina je zelo revna: ti in tvoja brata pogosto nimate dovolj hrane. Raje bi ostal doma, saj se ti zdi, da od šole ni nobene koristi. Veliko tvojih prijateljev je ostalo doma. Čez dan pomagajo pri delu, zvečer pa se skupaj igrate. Veš pa tudi za druge otroke – njihovi starši sodelujejo v nečem, kar se imenuje kooperativa, in vsi ti otroci hodijo v šolo. Tudi v šoli se igrajo razne igre in to bi ti bilo gotovo všeč. Vendar tvoji starši zelo trdo delajo in rad bi jim pomagal. Če bi šel v šolo, ti za druge stvari ne bi ostalo veliko časa. Povrh tega izobrazba ni zastoj in tvoji starši nimajo veliko denarja. Zato pomagaš doma na kmetiji – 8 do 12 ur, kolikor je pač potrebno. Tvoja mama ti včasih omeni, da bi nekoč šel v šolo, toda ti nisi preveč nezadovoljen s svojim življenjem.

Marc Yao Kwame, 13 let, Slonokoščena obala

Ko si bil star 11 let, te je trgovec s sužnji zvabil na delo v Slonokoščeno obalo. Rekel ti je, da boš dobil kolo in da boš lahko svojim staršem vsak mesec poslal 150 dolarjev. A v resnici je vse skupaj precej drugače. Vsak dan delaš od šestih zjutraj do pol sedmih zvečer. Vmes imaš petnajst minut časa za malico. Visok si komaj 120 cm in vreče kakava, ki jih moraš prenašati, so pogosto večje od tebe. Da bi jih lahko nosil, ti jih mora nekdo drug natovoriti na glavo. Ker so tako težke, pogosto klekneš pod bremenom. Lastnik te potem pretepe in vpije, da moraš delati kot je treba. Pogosto si lačen; hrana, ki jo dobiš, ni dovolj izdatna za naporeno delo, ki ga opravljaš. Svoje noči preživljaš v zaklenjeni skupni sobi s še osemnajstimi drugimi sužnji. Čeprav živiš v težkih pogojih, se bojiš pobegniti. Vsi, ki so poskusili, so bili brutalno pretepeni; nekatere od njih so pretepli celo do smrti.

Alcina, 9 let, Brazilija

Tvoja družina ima v lasti majhno kmetijo, na kateri gojite kakav. Toda že tri leta nisi videla svoje družine, saj živiš pri ljudeh, katerim tvoji starši dolgujejo denar. V slabem obdobju tvoji družini ni uspelo prodati nič kakava, zato ste si morali izposoditi denar. Sedaj delaš, da bi pomagala odplačati dolg. Opravljaš razna hišna opravila, kuhaš in skrbiš za male otroke. Nihče te ne spoštuje. Če spregledaš kak madež na tleh ali če ne pripraviš čaja točno tako, kot jim je všeč, te pretepajo. Nimaš nikakršnega stika s svojimi starši in ne veš, kako dolgo boš še morala služiti.

Shama Ismael, 9 let, Indonezija

Tvoja družina ima v lasti majhno kmetijo, na kateri gojite kakav. Kadar je veliko dela, jim pomagaš, toda večino leta moraš delati kje drugje, saj tvoji starši niso zaposleni. Delaš v nezakoniti tovarni obutve in zaslužiš približno 40 evrov na mesec. Ves denar prineseš domov. Vsak dan delaš po 14 ur. Za kosilo imaš eno uro časa in ta odmor ni plačan. Vsak dan se s kolesom odpelješ 11 kilometrov do te tovarne. Če bi hotel pobegniti iz tovarne in iti v šolo, bi te tvoj oče pretepel in poslal nazaj na delo.

Priloga 1

Christian, 8 let, Nemčija

Oba tvoja starša delata kot trgovska potnika za podjetje Kraft Foods (Milka). Njuno delo je zelo zahtevno; delata po ves dan od jutra do večera in včasih tudi ob vikendih. Zaslužita veliko denarja: tebi in tvoji dve leti starejši sestri ni nikoli primanjkovalo ničesar. Vajini starši vama lahko kupijo vse, česar si zaželite. Oba hodita v osnovno šolo in obiskujeta še nekaj obšolskih dejavnosti. Tvoji starši zaposlujejo pomočnico, ki skrbi za gospodinjstvo. S sestro večino časa preživita z Lenko – dekletom, ki pomaga v hiši. Kadar se vajini starši vrnejo domov, so pogosto zelo utrujeni in le redko so razpoloženi za igro ali pogovor. Tudi kadar sta doma, pogosto govorita o svojem delu. Pogrešaš ju – Lenka je dobra prijateljica, a ne more nadomestiti mame. Rad igraš računalniške igrice, toda če bi bili tvoji starši doma, ti verjetno ne bi pustili preživljati toliko časa za računalnikom. Lenke ne ubogaš.

José Pedro, 8 let, Mehika

Vsako jutro greš v šolo in popoldne delaš na nasadu kakava, ki je v lasti tvojega strica. Zvečer si pogosto zelo utrujen, zato greš naravnost v posteljo. Rad bi pustil šolo, toda tvoji starši vztrajajo, da je bolje hoditi v šolo, saj upajo, da ti bo nekoč šlo bolje, kot gre njim. Toda ti vidiš, da so nekateri otroci v šoli popoldne prosti in da imajo tudi čas za igro, saj jim ni treba ves čas delati. Tudi ti bi se rad kdaj igral in ne samo delal in se učil.

Quttubud, 10 let, Dominikanska republika

Od šestega do devetega leta starosti si obiskoval šolo. Učil si se pisati in računati, kar ti je bilo kar všeč. Včasih ste se prijatelji tudi igrali kakšno igro. Letos je tvoj oče nenadoma umrl, kar pomeni, da si ti postal glava družine in da moraš skrbeti za vaš nasad kakava. Nimaš časa, da bi še hodil v šolo. Čeprav si tako mlad, moraš najemati delavce za pobiranje kakava in se pogajati s trgovci. Pogrešaš čas, ko si imel manj obveznosti in si še hodil v šolo ter se v prostem času igral. Toda po drugi strani si zadovoljen, ker ti uspeva voditi družino in jo preživljati. Zaslužil si celo toliko denarja, da ti je uspelo poslati tvojega mlajšega brata v šolo.

Paul, 12 let, Kenija

Ko je pred dvema letoma tvojo družino prišel obiskat trgovec s sužnji, je rekel, da ti ponuja delo v tekstilni tovarni, kjer boš lahko zaslužil 200 dolarjev na mesec, in da boš ta denar lahko pošiljal svojim staršem, saj bo za hrano in prenočišče poskrbljeno. Tvoji družini takrat ni šlo preveč dobro, oče je prodajal zelenjavo z vrta na tržnici, mama je bila brezposelna in skrbela za svoje štiri otroke. Tvojim staršem se je ponudba zdela zelo dobra, zato so te zaupali v njegove roke, čeprav nisi hotel iti. Tik preden si odšel, so ugotovili, da ga sploh niso vprašali, kam te vodi. Tudi ti ne veš, kje si se znašel. Vse od takrat nisi bil v stiku s svojimi starši. Namesto delavca v tovarni si postal suženj na plantaži kakava. Delaš ves dan, brez vikendov, kadar si utrujen, te pretepajo, kadar jim rečeš, da bi rad šel domov, se ti le smeji. Rad bi poskušal pobegniti, toda videl si, kako so ubili nekoga, ki mu ni uspelo.

Priloga 1

Miguel, 12 let, Kolumbija

Delaš na družinski kmetiji, kjer gojite kakav. Do desetega leta si hodil v šolo, toda sedaj si starejši in močnejši in starši potrebujejo tvojo pomoč na kmetiji. Mama ti občasno omeni, da kdaj pa kdaj le pojdi v šolo, saj je to dobro za tvojo prihodnost. Eno leto si poskušal početi oboje: delati na kmetiji in hoditi v šolo. Toda potem si s tem prenehal, ker si ti ni zdelo prav, da bi sedel za mizo v šoli, medtem ko tvoji starši delajo na plantaži. Odvisno od sezone delaš tudi do 10 ur na dan. Svoj prosti čas preživljaš s prijatelji, pogosto v kakšnem lokalu. Tvoja družina ni revna, imaš vse kar potrebuješ. Ker pomagaš na kmetiji, ne potrebujete drugih delavcev, ki bi jih morali najeti.

Tilen, 11 let, Slovenija

Obiskuješ 6. razred osnovne šole. Skupaj s starši in sedemletnim bratom živiš v blokovskem naselju. Ponavadi prideš iz šole domov najkasneje ob treh popoldne, domača naloga pa ti vzame še kakšno uro in pol časa. Doma moraš tudi pomagati staršem, po večerji pospraviš posodo, enkrat na teden pa moraš pospraviti in posesati svojo sobo. Sesanja res ne maraš. Zdi se ti nepravilno, da tvojemu bratu ni treba početi ničesar. Ne zdi se ti tako majhen, da ne bi mogel pomagati. Vsak teden dobiš 10 € žepnine, ki jo večinoma porabiš za čokolado, včasih pa greste s prijatelji v kino.

Veronika Lukášová, 7 let, Češka republika

Pred tremi leti si zmagala na natečaju za otroke igralce, ki ga je organiziralo znano podjetje, ki prodaja čokolado. Od takrat si redno nastopala v reklamah in od časa do časa si se celo pojavila v nekaterih oddajah na televiziji. Tvoji starši so zaprosili za program individualnega šolanja, zato v šolo hodiš le poredko. Večino časa preživiš pred filmskimi kamerami in svojih sošolk in prijateljic ne vidiš prav pogosto. Največ si v družbi s svojo materjo, ki je nate zelo ponosna, veliko pa se družiš tudi z režiserji, scenskimi delavci, fotografi in drugimi igralci. Zaslužiš veliko denarja, toda sedaj še ne moreš odločati, kaj bi rada z njim storila.

Aly Diabate, 12 let, Ekvador

Tvoja družina ima v lasti majhno kmetijo, kjer gojite kakav. Ob vikendih moraš pomagati na kmetiji, med tednom pa hodiš v šolo. Vaša kmetija je del kooperative, ki skrbi za to, da lahko pod boljšimi pogoji prodajate kakav. Ko boš velik, bi rad živel v ZDA, toda ne verjameš, da bi lahko zbral dovolj denarja za pot. Čeprav tukaj živite skromno, je tvoje življenje kar udobno. Toda ti veš, da bi si lahko v ZDA kupil vse, kar si želiš.